

Türkiye Arkeolojisinde Bir “Hanımefendi” Jale İnan

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Kürsüsü'nün kuruluş çalışmalarından, Side ve Perge'de kırk yılı aşkın bir süre yürüttüğü kazılara ve antik heykellerin farklı ülkelerdeki parçalarını birleştirmeye değin klasik arkeolojiye çok önemli katkıları olmuştur Jale İnan'ın. Çünkü o, toprağı arsa olarak değil vatan olarak algılayan, yorulmak bilmez idealist bir kuşağın son temsilcilerinden biridir.

BELLİ belirsiz bir ışıkla aydınlanan alaca karanlık küçük bir pansiyon odasında, yatağının kenarına ilişmiş yirmili yaşlarda genç bir kız. Ayak ucundaki valizinin üzerinde bir iki kazak ve bir palto. Kucağında, içi dolu kalınca bir dosya, birkaç kitap ve fotoğraf makinesi. Ensesine uzanan koyu renk saçlarıyla çevrili yüzünde, hemen her gece tekrarlanan bu bekleyiş kanıksanmış bir ifade; ama kafasında şimdi binlerce kilometre uzakta, Akdeniz kıyılarındaki vatani.

Onu bu Orta Avrupa ülkesine sürükleyen bir arkeolog olma isteğiydi. Babası sayesinde, çok küçük yaşlarda yaşamına girmişti arkeoloji; yine babasının büyük desteğiyle onun için bir meslek haline dönüşüyordu. Bir arkeoloji cenneti olan ülkesinde henüz o konuda

eğitim veren bir üniversite bulunmadığından, kazandığı bursla kendini Berlin'de bulmuş, kısa süre önce de lisans öğrenimini tamamlayarak doktora çalışmasına başlamıştı. Ama 1939 yılında başlayan ikinci Dünya Savaşı, bir ya-

bancı için güçlüklerle dolu Nazi Almanyasındaki yaşamı daha da güçleştirmişti.

Birden kulakları tırmalayan siren sesleri... Daldığı düşünceleden uyanıyor genç kız; giyisilerini sırtına geçirecek hazırladığı birkaç parça eşyasını alıp saatler geçireceği, bodrumdan bozma soğuk ve rutubetli sığınağa doğru koşuyor. Bu gece tezi için çekip bastığı fotoğrafları uygun bir şekilde kesip yapıştırma işi var programında. Eğer orada daha fazla kalacak olursa, tezin bazı bölümlerinde ufak tefek değişiklikler ve düzeltmeler yapacak. Petrol lambalarıyla aydınlanan loş ve havasız sığınakta, neredeyse her akşam oturduğu yerine geçip çalışmaya koyuluyor sessizce.

Jale İnan, bugün gülümseyerek anımsıyor yaklaşık altmış yıl öncesinde kalmış o kötü günleri. Açlıktan merdiven çıkacak halinin kalmadığı, soğuk

bir kiş gecesinde, bombardımanın ardından başlayan ve koca kenti ısıtan büyük yangınları ve daha pek çok şeyi...

Kızlık soyadıyla Jale Ogan'ın babası Aziz Ogan, İzmir Arkeoloji Müzesi'ni kuran ve uzun yıllar İstanbul Arkeoloji Müzelerinde görev yapan, ülkemizin ilk arkeologlarından biriydi. Aziz Bey'in arkeolojiyle ilgisi biraz rastlantı sonucu başlamış, aile dostları ünlü ressam Osman Hamdi Bey sayesinde olmuştu. Jale İnan'ın, 1957'de babası Aziz Ogan'ın anısına yazdığı ve İstanbul Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanan bir makalesinden şunları öğreniyoruz. "...İstanbul'da Haliç Bahariye'sinde bir yalıda kalabalık bir aile hayatı süren babası Ahmet Efedi ve annesi Ferdane Hanım, kısa bir zaman içinde, kimi yetişmiş, kimi küçük yaşta olmak üzere dokuz çocuklarını kaybederek yapayalnız kalmışlardı. Birkaç sene sonra 1888'de yeniden bir evlâda kavuşmuşlardı. Annesi, gördüğü ve çocuğu müjdeleyen bir rüyaya istinaden, ismini Aziz koydu. ...Onun üzerine titriyorlar, yolulmasına veya üzelmesine tahammül edemiyorlar, hatta yorulur diye tahsil etmesini bile istemiyorlardı. Bundan dolayı Aziz, annesinin ve babasının uyuduklarına kani olduktan sonra, usulcacık kalkar, derslerini hazırlardı.

...Yazları geçirdikleri Gebze'de bağ komşuları olan Türk müzeciliğinin kurucusu Osman Hamdi Bey ile tanışmışlardı. Aziz Ogan, Hamdi Bey'in teşvikiyle, arkeolojiye heves ederek, pek küçük yaşta müzeye memur olarak girdi. Aynı zamanda bir taraftan 1910'da mezun olduğu Sanayi-i Nefise Mektebi alisine (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) devam ediyor, diğer taraftan hususi ders alarak Fransızca öğreniyordu. O devirde arkeolog olarak yetiştirilmek için en

Almanya'daki öğrencilik yılları.

pratik ve makul yol da bu idi. Bu arada İzmir, Manisa ve Aydın vilayetlerinde ecnebi hafırlar tarafından yapılan kazılara, hafriyat komiseri olarak iştirak ediyor, arkeoloji bilgisini ve tecrübesini arttırıyordu. Bu suretle Anadolu'nun klasik arkeoloji bakımından en önemli antik şehirlerini tanımak fırsatını buluyordu..."

Jale İnan'ın yaşamındaki en önemli kişilerden bir de; bilim dünyasının yakından tanıdığı, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin unutulmaz rektörü Mustafa İnan'dır. Almanya'dan döndükten sonra yaşamını birleştireceği Mustafa İnan'la, Erenköy Kız Lisesi'nin son sınıfındayken tanışmıştı Jale Hanım. Lisenin son sınıfında Fen ve Edebiyat olarak iki kola ayrılan ders programlarından fen kolunu seçen Jale Hanım, matematik öğretmenlerinin askere alınmasıyla, fen kolunu seçen az sayıdaki arkadaşıyla birlikte öğretmensiz kalmıştı. Dersler boş geçiyor, liseyi bitirme sınavları ise yaklaşıyordu. "Bir gün bizim sınıftan Adanalı bir arkadaş bize, ortaokuldan beri matematikten zorluk çektiğini anlatıyordu: 'Mühendis Mektebi-

nin üçüncü sınıfında Adanalı bir genç var, bu genç bizim sınıfa hafta sonları gelsin, perşembe ve cuma iki gün kurs mahiyetinde ders versin.' dedi. O zamanlar tatil cuma günüydü. Bütün sınıf ayağa kalktı, 'Olur mu öyle şey?' dediler, 'Müdür genç adamı mektebin içine alır mı?' Düşündük, mektebin yanında bir arkadaşın evi vardı. Hafta sonu okuldan çıkınca, onun evinde toplanalım dedik. Arkadaşların annesi razı olmadı. Ben de anneme söyledim: 'Tabii dedi annem. Adanalı arkadaşım ile ikimiz hafta sonları Mustafa'dan matematik dersi almaya başladık.'

Mustafa İnan'la bu yolla tanışan Jale Hanım, bir ara mühendis olmayı bile düşünmüş, bu genç öğretmenden etkilenerek. Liseden sonra da ailecek görüşmeyi sürdürmüşler Mustafa İnan'la. Almanya'da bulunduğu süre içinde mektuplaştığı insanlardan biri de yine Mustafa İnan olmuş Jale Hanım'ın. Hatta Mustafa İnan, 1937'de Yüksek Mühendis Mektebini (bugünkü adıyla İTÜ) birincilikle bitirdikten sonra doktora yapmak üzere Züriç Teknik Üniversitesi'ne gittiğinde, Jale Hanım'ı da

Ablası Perihan, annesi Mesture ve babası Aziz Ogan (solda). Kardeşleri arasında babası ve onun mesleğine en çok Jale İnan ilgi duymuştu. Bu yüzden Aziz Bey, katıldığı araştırma gezilerinin bazılarında kızını da götürürdü. Jale Hanım arkeoloji öğrenimini tamamladıktan sonra da yaptıkları bu geziler devam etmişti (ortada, Trakya, 1938). I.Ü.'nde düzenlenen geziler de Jale Hanım'ın sevak katıldığı araştırma gezileri arasındaydı.

I.Ü. Arkeoloji Kürsüsü'nün kuruluşunda, Prof.Dr. Arif Müfid Mansel'le birlikte çalışmıştı (solda). Bugün Side'de müze olarak hizmet veren bina Roma dönemine ait bir hamamdı. Jale İnan, bir akrabası olan Ragıp Devres'in maddi yardımlarıyla, binanın restore edilerek müzeye dönüştürülmesini sağlamıştı (sağdaki fotoğrafta Jale İnan, Ragıp Devres, A. M. Mansel ve Uluğ İğdemir'le).

ziyaret etmeyi ihmal etmemiş. İsviçre'de kaldığı süre içinde de, gönderdiği çoğu yiyecek dolu paketler, özellikle savaş yıllarında değerli birer armağan olmuş Jale Hanım için. "...Ayda bir, bir tahta sandık yiyecek gelirdi. Ama bunu tek başıma tüketmeye gönlüm razı olmazdı. Pansiyondaki arkadaşlarla paylaşırdık" diyor Jale İnan.

Kuşkusuz Jale Hanım'ın yaşam öyküsü Mustafa İnan'inkinden çok farklı başlamıştı. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştu Jale Hanım, Aziz Bey ve Mesture Hanım'ın ikinci kızları olarak. Yine aynı yıl babası Aziz Ogan İzmir Asar-ı Antika Müfettişliğine atanmıştı. Buna karşın Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması pek çok şeyi değiştirmişti. Önce Çanakkale ve Kafkasya Cepheleğinde, daha sonra uzunca bir süre Şam'da görev yapan Aziz Bey, ancak

1918 yılının Ağustosunda İstanbul'a dönebilmişti. Jale Hanım babasının anısına yazdığı, daha önce andığımız makalesinde, o günden şöyle söz ediyor:

"İlk çocukluk hatıram babamın terhis edilerek eve geldiği gündür. Sevinçimiz çok büyüktü, uzun zamandır hasretle beklediğimiz babama kavuşmuşuk ve artık annemin masal gibi bahsettiği güzel İzmir'e gidecektik. Yolculuğumuzda trenimiz eşkiyaların hücumuna uğradı, nakit ve mücevher olarak neyimiz varsa soydular. Babam İzmir'de eski vazifesine başladı... Bir sabah annem ve babam pek endişeliydiler. Bize o gün mektebe gitmeyeceğimizi söylediler. Babam annemin ısrarlarına rağmen vazifesinin başında bulunmasının doğru olduğunu söyleyerek, dairesine gitti. Biraz sonra işgal kuvvetleri hükümet konağını zaptederek, memurları bir

odaya hapsedmişlerdi. Komşumuz bulunan İzmir'li eski bir Rum aile bizleri himaye ettiği gibi, babamın bir an evvel serbest bırakılması için de teşebbüste bulunmuşlardı. Ancak üçüncü gün, babam havasızlıktan ve açlıktan bitap bir vaziyette eve döndü. Birkaç gün sonra, biraz giyim eşyası ile, İstanbul'a hareket ettik..."

Böylece ailesiyle tekrar İstanbul'a dönen Jale Hanım, daha önce İstanbul'dayken başladığı Erenköy Sultaniyesi'ne devam eder. İlkokul bittikten sonra yeni Türk alfabesine geçildiğini, yeni harflerle basılı kitap olmadığından, her derste not tuttuklarını ve bir hayli zorlandıklarını hatırlıyor o yıllardan. Ortaokul ve liseyi okuduğu yıllarda, evde onu okula götürüp getirecek birisi olmadığı için, bir ara yatılı olarak da okumuş Jale Hanım. Daha o yıllarda babasının, katıldığı mesleki gezilere onu da götürdüğünü, daha sonraları üniversite yıllarında ve sonrasında karşılaşıcağı birçok arkeolog ve pek çok arkeoloji sorunuyla bu sayede tanıştığını söylüyor. Liseyi bitirdikten sonra Alexander von Humbolt'un ilk bursiyerlerinden biri olarak, Almanya'ya doğru yola çıktığı gün, kolay kolay unutamayacağı bir gün olmuş onun için. O akşam kendisini yolculamaya gelenler arasında Mustafa İnan'ında olduğunu anımsıyor Jale Hanım. Ailesini üzmemek adına ağlamamak için kendi kendine söz verdiğini, ancak tren gecinin karanlığına doğru ilerlemeye başladığında, gözyaşlarını tutamadığını anımsıyor. "Ağlayamıyordum; ama gözlerimden yaşlar boşanıyordu. Kimse görmemiş sadece Mustafa görmüş, valla ağlıyor diye bağırıyordu. O zaman ne kızmıştım ona..."

Jale İnan

Ekrem Akurgal

Ord. Prof. Dr.

Arkeoloji literatüründe seçkin bir yere sahip olan bir başka Türk arkeoloğu Jale İnan'dır. Benden beş yaş gençtir, ancak Berlin'de beş yılı aşan bir süreyle birlikte okuduk. Jale İnan Berlin'de çok sevilen ve sayılan başarılı bir öğrenciydi. Yurda döndükten sonra yaptığı bilimsel araştırmaları, Türk arkeolojisine uluslararası forumlarda ün kazandırdı. Almanya'da, İsviçre'de ve İngiltere'de yabancı dillerde Roma Sanatı üzerine yayınladığı kitaplar ve makaleler, büyük ilgi ve itibar gördü.

Anadolu'da Roma ve Erken Bizans portreleri üzerinde Rosenbaum-Alföldi ile birlikte ayrı bölümler halinde yazdığı ve biri İngiltere'de, diğeri Almanya'da yayınlanan iki büyük kitap, klasik arkeolojinin standard eserleri arasında yer alır. Parçaları çeşitli müzelerde bulunan heykelleri tamamlamakta gösterdiği büyük başarı, uzmanlar arasında hayranlıkla karşılandı.

1975'te Türk Tarih Kurumu tarafından Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan "Side'nin Ro-

ma Devri Heykeltraşlığı" adındaki eserinde de önemli sonuçlara vardı. Orada, Yunan heykellerinin kopyalarını oluşturan Side eserlerini araştırma yolu ile orijinallerle ilgili birçok probleme ışık tuttu. Side ve Perge kazılarında Arif Müfid Mansel'e büyük ölçüde yardımcı oldu. Mansel'in ölümünden sonra ise bu iki önemli antik kenti başarı ile araştırmaya devam etti.

Arkeoloji meraklısı olan kuzeni Selma Devres'i eşiyile birlikte Side'nin yardımına çağırması da çok yararlı olmuştur. Böylece Devres ailesinin parasal yardımı ile Side'deki Roma hamam binasının onarılacak örnek bir müze halinde restore edilmesine ön ayak oldu.

Kremna ile Pamphilia Seleukia'sında kazınan yapılar yaparak iki önemli ören yerini kacakçıların yağmasından kurtardı. Bu iki kazıda ve ayrıca Side'de Apollon Tapınağı ile M yapısında örnek biçimde anastylosis çalışmaları yaparak, onlara yeniden can verdi.

Emekli olduktan sonra da araştırmalarını aynı tempo ile sürdürdü. En eski meslektaşları sıfatıyla en büyük isteğim, bundan böyle de uzun yıllar boyunca sağlık içinde örnek çalışmalarına devam etmesidir.

Jale Hanım, lise yıllarında tanıştığı Mustafa İnan'la, arkeoloji öğrenimi görmek üzere gittiği Almanya'dan döndükten sonra 1944 yılında evlenmişti. 1945 yılında dünyaya gelen Hüseyin İnan'sa tek çocuklarıdır.

Bir yıl sonra, T.C. devlet bursunu kazanarak öğrenimine devam eder Jale İnan. Doktoraya başlar; başlar ya, o günlerde İkinci Dünya Savaşı patlak verir ve geri çağrılır. 1939 yılının yazında, devlet bursuyla özellikle Avrupa'da öğrenim gören öğrencilere, savaş nedeniyle hükümetin herhangi bir sorumluluk alamayacağı; ancak isteyenlerin öğrenimlerine devam edebileceği bildirilir. Elbette gerekli belgeleri imzalamak koşuluyla. Fazla düşünmez Jale Hanım. Belgeleri imzalar ve tüm sorumluluğu üstlenir. Ama kimseye danışmadan verdiği bu kararı da açıklamak zorundadır ailesine. 4

"Emindim, nasıl da gönderecektiniz. Sizinle konuşsaydım, huzursuz olacaktınız. Onun için sormadım. Hem ne fark eder, başıma bir şey gelecek olsa ve hükümet de sorumluluğu almış olsa, belki bir tazminat ödeyeceklerdi o kadar. Bunun da ne bana, ne de size yararı olurdu dedim. İyi etmişsin deyip yolladılar." diyor Jale İnan o günün anımsarken.

Almanya'dan dönüşü ise bir hayli zorlu olmuş Jale Hanım'ın. Çıkış vizeleeri, savaş yıllarının yolları... Mektupların kırık günde geldiği o dönemde, 6-7 günde zor dönmüş Jale Hanım Türkiye'ye. Hatta Bulgaristan'dan çektiği telgraf bile dönüşünden bir hafta sonra ancak ulaşmış İstanbul'a.

Döndüğünde aradan sekiz yıl geçmesine karşın, klasik Arkeoloji Kürsüsü henüz kurulamamıştır genç Türkiye Cumhuriyeti'nde. Bunun üzerine İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Kürsüsü'nde, Eski Çağ Tarihi ve Sikkeleri konusunda, çalışan, Prof. Dr.

C. Bosch'un asistanı olarak göreve başlar Jale Hanım. Ta ki İ.Ü.'de bir Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nün kurulacağı 1946 yılına kadar. Bu arada 1944 yılında Mustafa İnanla evlenir Jale Hanım. Oğuz Atay, Bir Bilim Adamının Romansı adlı, Mustafa İnan'ın yaşamını konu alan romanında şöyle anlatıyor o günleri:

"....
Mustafa gene ordan burdan konuştu, mevzuya girmede. Sonra biden sigara paketinin arkasına birşeyler karaladı ve önüme uzattı: 'Ich werde mich riesig freuen wenn ich von Dir höre, dass Du mich als Deinen verlobten ansiehst' (Beni nişanlı olarak kabul ettiğini senden duyarsam, son derece mutlu hissedeceğim kendimi). Altında kesin bir soru vardı: 'Ja oder nein?' (Evet mi hayır mı?). Anadolu'nun sıkılğan çocuğu Mustafa İnan, Almanca'ya sığınmıştı. "Biliyorsunuz kadınlar evet demezmiş; fakat artık kaçamak yolu kalmamıştı. Paketi aldım ve Mustafanın karaladığı satırların altına yazdım: 'Ja oder nein, das weiss ich nicht. Doch weiss Eins dass ich Dich lieb habe' (Evet mi hayır mı bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da seni beğendiğimdir). Mustafa bunu 'Evet' kabul etti..."

Bir yıl sonra da tek çocukları Hüseyin'i dünyaya getirir Jale İnan. Aynı romanda şöyle söz ediyor o günlerden Oğuz Atay:

"...
Özel bir klinikte doğum yapmak mümkün değildi. Genç karı-koca devlet hastanelerine karşı bir güvensizlik duygusu içindeydi. Doğumdan sonra çocukları karışmaz mıydı acaba? Böyle hikayeler çok anlatılıyordu da. Sonunda Haydarpaşa Numune Hastanesinde tanıdık bir doktor bulundu, kendilerine bu konuda teminat verildi. Hastaneden çıkınca bebek için karyola alacak para olmadığı için küçük Hüseyin bir sepette büyütülmeye başlandı. Ailenin büyükleri onların parasızlığının derecesini bilmedikleri için, bu sepet meselesini biraz fazla 'modernlik' sayıyorlardı: Çocuk sepetten düşebilirdi."

1946 yılı geldiğinde, İ.Ü.'nde nihayet bir Klasik Arkeoloji kürsüsü kurulur. Kürsünün başına, babası Aziz Ogan'ın İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürüken uzun süre yardımcılığını yapan Arif Müfit Mansel getirilmiş, Jale İnan'da kürsünün ilk asistanı olmuştur. Artık düşleri gerçekleşmiştir Jale Hanım'ın. Kendi ülkesinde, ülkesi adına klasik arkeoloji alanında çalışabilecektir. Ama ortada, okutulacak kitaptan, örneklerin gösterileceği bir fotoğraf arşivine değin, öğretimde kullanılabilecek hiçbir malzeme yoktur. Kısaca, ismi olan kürsünün cismini oluşturmak gerekiyordu. Bu iş için A. Müfit Mansel'le birlikte çağdaş bir klasik arkeoloji kürsüsü oluşturmak üzere kolları sıvar Jale İnan. Kürsüde sadece

1953. Mısır
Mustafa İnan'la
bir arkeoloji gezisinde.

1960, Kurt Bittel'le (solda). E.Rosenbaun-Alföldi, Jale İnan'ın üniversiteden sınıf arkadaşıydı. Daha sonra birlikte çalışma fırsatı da buldular. Bu çalışmalarından biri de Anadolu'daki Roma ve Erken Bizans portreleri üzerine olmuştur. Sağdaki fotoğrafta, bu çalışma sonucunda ortaya çıkan ve British Academy tarafından basılan kitap için düzenlenen küçük bir tören sırasında çekilmiş.

iki kişi olmalarıysa karşıtıkları güçlüklerden yalnızca biridir. Önce okutulacak dersler paylaşırlar. Konuyla ilgili giriş derslerini Jale İnan üstlenir. İzlenecek kitap yoktur, hemen kitap çevirisine girer. Bu iş için doktora çalışması sırasında kullandığı temel kitaplardan biri olan Andreas Rumpf'un, Yunan ve Roma Sanatı adlı kitabını çevirmeye koyulur. "... Doktora sınavına hazırladığım kitabı Türkçeye çevirmeye başladım. Ve çeviri işinin ne kadar zor bir iş olduğunu o zaman anladım. Deyimler yok... Terimler yok..." Görüntü arşivi yoktur. Hemen bazı temel kaynaklardan fotoğraflar çekip banyolarını yaparak bir dia ve fotoğraf arşivini oluşturmaya girer.

Bu arada öğrencileri için de pek çok makaleyi Türkçeye çevirir, verdiği derslerin ders notlarını hazırlar. Kısacası kürsünün kuruluş sancılarını paylaşır Jale İnan ve önemli katkılar sağlar kürsüye. Ama yapılması gerekenler salt bunlarla sınırlı değildir. Bir an önce kazılara da başlanması gereklidir. Bu amaçla aynı yıl yani 1946'da Türk Tarih kurumu adına kırk yılı aşkın bir süre devam edecek Perge kazılarına başlar. Öyle ki Perge'de gün ışığına çıkarılan eserlerin çokluğu, sergilendikleri Antalya müzesinin iki defa genişletilmesine neden olacaktır. Bir yıl sonra Side'de başlattığı ve yine kırk yılı aşkın bir süre devam edecek kazılarla da ti-

yatrosuyla birlikte Side antik kentinin gün ışığına çıkararak Antalya'da olduğu gibi Side'deki müzenin de kurulmasına büyük katkı sağlayacaktır.

1940'lı yıllarda, özellikle bir kadın için Anadolu'da kazı düzenlemek hiç de kolay değildir. Ulaşım güçlüğünden personel ve araç gereç yokluğuna değin her şey başlı başına bir sorundur. Kimi zaman traktör ya da kamyonet tepesinde, kimi zaman at sırtında, kimi zaman da yürüyerek gerçekleşir yolculuklar. Küçük bir çadır, kazı süresince kalınabilecek tek yerdir çoğu zaman. Yöre halkı ise bu tür bir çalışmaya tamamen yabancıdır. Tüm bu güçlüklerle karşın, mesleğinde kadın olmanın yarattığı olumsuz durumu her zaman avantaja dönüştürmeyi bilmiş Jale İnan. "... Gidip bir şey isteyince asla geri çeviremiyorlardı" diyor bu konuda.

Organizasyon ise tam ona göre bir iş. İşe girişmeden önce en küçük ayrıntısına kadar pek çok şeyi düşünür ve önlemini alır. Teknolojiye duyduğu ilgi ise onun kazılar sırasında ve sonrasında karşılaştığı pek çok güçlüğü yenmesini sağlar. Günün teknolojisini izlemeyi gerektiren bu durum, çift komponentli yapıstırıcılar, paslanmaz çelik destekler ya da yatay deliciler gibi günün modern teknolojisinin klasik arkeolojiye girmesiyle sonuçlanır. Bu konudaki en büyük yardımcıysa eşi Mustafa İnan'ın, onun anısına saygılı ve vefakâr öğrencilerinden alır. Bunun yanında kazılardaki pek çok mühendislik problemi de yine onlar tarafından çözülür.

Ülkemizdeki en büyük heykel kalıntılarının çıkarıldığı Side ve Perge'de yaptığı bu kazılar, özellikle ilk 25-30 yılda yöre halkı için de önemli bir gelir kaynağı oluşturur. "... çok da fakirlerdi.

Türk Arkeolojisinde Bir Öncü

Nezih Başgelen

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Genel Yayın Yönetmeni

Ülkemiz arkeolojisine eğitim, kazı, araştırma, restorasyon, yayın, müze kurma ve eski eser kaçakçılığı ile mücadele alanlarında hizmet vermiş, çalışmalarını hâlâ aynı verimlilikle sürdüren Prof. Dr. Jale İnan bu özellikleri ve kişilik değerleriyle yerli ve yabancı meslekdaşları tarafından, Türk Arkeolojisi'nin "Saygın Hanımefendisi" olarak tanınmaktadır.

1 Şubat 1914'te İstanbul'da doğan Jale İnan, 1934'te arkeoloji eğitimi için Alexander von Humbolt'un ilk bursiyerlerinden biri olarak Berlin'e gitmiş, bir yıl sonra Türk devletinin bursunu alarak 1943 yılında "Kunstgeschichtliche Untersuchung der Opferhandlung auf römischen Münzen" (Roma Sikkeleri Üzerinde Kurban Merasiminin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi) konulu teziyle ünlü bilimadamı Gerhard Rodenwatt'ın yanında doktorasını tamamlamıştır.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nin 1946 yılında eğitime başlayan, Klasik arkeoloji Kürsüsü'nün kuruluşu sırasında Arif Müfit Mansel'in asistanı olarak büyük emeği geçmiştir. Aynı yıl başlayan Antalya bölgesindeki Perge ve Side antik kentlerindeki kazılara Arif Müfit Mansel ile birlikte katılmış, onun ölümünden sonra, çalışmalar kesintisiz devam ettirmiştir. Bu esas kazıların dışında Kremna ve Pamphy-

lla Selukeia'sı kurtarma kazılarını da gerçekleştirmiştir.

Jale İnan öğrenciliğinden itibaren antik heykeltıraşlık sanatına büyük ilgi duymuş ve en önemli eserlerini bu alanda vermiştir. Bu konudaki ilk kitabı "Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri", TTK tarafından 1965 yılında Türkçe ve Almanca olarak basılmıştır. Daha sonra aynı alanda E. Rosenbaum-Alföldi ile birlikte 1966 yılında British Academy tarafından "Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor", 1979 yılında ise Alman Arkeolojisi Enstitüsü tarafından "Römische und Frühbyzantinische Portraitplastik aus der Türkei (Neue Funde)" adlı çalışmalar yayınlanmıştır. Bu birbirini tamamlayan son iki kitap, Anadolu'nun Roma ve Erken Bizans dönemi portre araştırmaları açısından bir boşluğu doldurmakta ve bugün klasik arkeolojinin önemli başvuru eserleri arasında sayılmaktadır.

1975 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan "Side'nin Roma Devri Heykeltıraşlığı" adlı çalışmasıyla Prof. Dr. Jale İnan, Side Müzesi'nde bulunan, genellikle antik heykellerin Roma devri kopyalarından oluşan bu eserler yardımıyla, onların orijinallerine ait birçok bilimsel problemi çözmüştür. Ayrıca bazı heykeller hakkında arkeoloji dünyasında, iki yüzyıldan daha fazla süren önemli tartışmalara da son vermiştir.

Side ve Perge'de yaptığı kazılar yarım yüzyıla yakın bir süre devam etmiş, sayısız tarihi eser de bu sayede gün ışığına çıkarılmıştı. Bunların yanı sıra, düzenlediği kurtarma kazılarıyla pek çok tarihi eserin yurtdışına çıkarılmasını önlemişti Jale İnan. O hiçbir zaman bir masa başı arkeoloğu olmamış, arkeolojinin arazide yapıldığına inanmıştır.

Uzun zamanlar köy kazıdan kazıya para görürdü. Bu yüzden düğün dernek gibi şeyler hep kazıdan sonraya denk getirilirdi." diyor. Jale Hanım. Her yıl birkaç ay süren kazılarda birlikte çalıştığı yöre halkının güvenini kazanmak da bir hayli önemlidir. Çünkü aksi bir durumun, kazının gidişini önemli ölçüde etkileyebileceğini çok iyi bilir, bu yüzden bu konuda çok dikkatli davranır. Öyle ki Side kazısının ilk haftalarında, haftalık ödenen Kazı parasını İstanbul'dan getiren A. Müfit Mansel birkaç gün geciktiğinde, para gelinceye kadar rehin kalmayı bile önerir.

".... Çalışanları topladım. Para müdür beyde. Müdür bey gecikti ama mutlaka gelir. Şimdi size iki önerim var dedim. Ya devam ederiz iki haftalağını birden alırsınız. Ya da beni rehin alın, Arif Bey gelinceye kadar hiç bir yere

1980 yılında başkanlığını yürüttüğü Perge kazısı sırasında, kentin Güney Hamamı'ndaki çalışmalarda, Fernese tipi bir Herakles heykelinin parçasını bulur Jale İnan. Ama belden yukarısına ait tek bir parça bulunamaz. Bugün belden aşağısı Antalya Müzesi'nde sergilenen heykelin, üst bölümünün ise ABD'ye kaçırılmış olduğu söylentileri dolaşır. Heykelin üst bölümü için bir dedektif gibi çalışan Jale Hanım, bu konuda yazdığı bilimsel makalelerle bu iki parçanın birbirine ait olduğunu gösterir önce. Daha sonra, yıllar sürücek ısrarlı yazışmalarla da bu iddasını kanıtlayma fırsatı bulur. 1990'lı yılların başında her iki parçanın alçı kopyalarıyla, Boston Metropolitan Müzesi'nde yapılan bir denemeye, iki parça kuşku götürmeyecek bir şekilde birbirini tamamlar.

kıyrdamam. Kendi aralarında konuştuğundan sonra en yaşlıları Kadir Ağa vardı. Ceylanum (bana Jale Hanım diye-mezlerdi Ceylanum derlerdi...) Sana güveniyoruz, çalışmaya devam ediyoruz dedi..." Halkın Jale Hanım'a duyduğu güven zamanla sevgiyi de beraberinde getirir. Bu da bir süre sonra, artık kendilerinden biri gibi görmelerini sağlar Jale Hanımı

Uzun yıllar sürdürdüğü kazılarla sayısız tarihi eseri bulmakla kalmaz, bunların onarımı ve nereye konacağıyla da ilgilenir Jale İnan. Çünkü iyi korunmayan bir heykelin, toprak altında kalması çoğu zaman daha iyidir. Bunun için özel çaba harcar. Bugün Side'de müze olarak hizmet veren Roma dönemine ait bir hamam, onun bu konudaki çabalarının sonuçlarından yalnızca biridir. Daha önceki kazılarda da maddi yar-

dım aldığı bir akrabasından, Side'de çıkarılan eserlerin bulunduğu depoyu genişletmek için de yardım ister. Ama olumlu bir yanıt alamaz. Ertesi gün aldığı öneriyse çok daha caziptir. Bu öneri, para yardımı yerine, gösterilecek antik bir binayı restorasyon teklifidir. Bunun üzerine seçilen Roma hamamı, mimarisine uygun bir şekilde onarılarak müze haline getirilir.

Uzun yıllar düzenli olarak devam eden programlı kazıların yanı sıra, tarihi eser kaçakçılığına karşı, çeşitli kurtarma kazıları da düzenler Jale İnan. Bu sayede pek çok tarihi eserin yurtdışına çıkarılmasını önler.

".... 1977 yılında Amerika'daki bilimsel bir toplantıda, 10-12 bronz heykel grubundan söz etti Boston Müzesi Müdürü. Bunların Türkiye'nin güneybatısından çıkarıldığını, şimdi dünyanın değişik yerlerinde satışta olduğunu filan söyledi. Bizim hiç haberimiz olmamıştı. Çok şaşırdım. Aradan bir iki yıl geçmişti. Burdur Müzesinde o heykellere benzeyen aynı tipte ve boyutta bronz heykellerle karşılaştım..."

Heykellerin, köylülerin yaptığı kaçak kazılar sonucu, İbecik Köyü yakınlarındaki Bubon (Dikmen Tepe) ören yerinden çıkarıldığını, Burdur Müzesi Müdürü'nden öğrendiği Jale Hanım, düzenlediği kurtarma kazısıyla heykellerin bulunduğu antik binayı ortaya çıkarır.

".... Heykelleri alıp kaidelerini bırakmışlar. Kaidelerin üzerinde imparatorların adları yazılıydı. Bu, heykellerin buradan çıkarıldığını gösteriyordu..."

Uzun süre birlikte çalıştığı kazı ekibi (solda), oğlu ve torunuyla birlikte, sekseninci yaş gününü kutlarken.

Bu konuda uluslararası bir tartışmaya yol açan kazı sonucunda, bire bir insan boyundaki heykellerin, söz konusu yerlerine sığmayacağı gibi bazı iddialara bir yanıt vermek amacıyla küçük bir deneme yapar Jale Hanım. "Sığacağına ispatlamak için her işçiyi bir kaide üzerinde çıkardım. Böylelikle heykellerin sığdığını gösterdim... O kadar enteresan ki, bu sırada işçilerden biri hemen gidip, aslında orada bulunan heykelin pozunu aldı. Elinde mızrağı varmış gibi poz veriyor..." Böylece hem heykellerin oraya ait olduğu kanıtlanmış olur hem de birkaç kişinin kaçakçılarla iş birliği yaptığı ortaya çıkar.

Daha sonraları, öğrencilik yıllarından arkadaşı Elisabeth Rosenbaum'la hazırladıkları "Avrupa'da Anadolu Kökenli Portreler" adlı kitabı için, Avrupa'nın çeşitli müzelerinde yaptığı araştırmalar sırasında da benzer bir olayı açığa çıkarır Jale İnan.

İnan'ın çalışma arkadaşlarını ve öğrencilerini etkileyen özelliklerinden biri de parçalanmış eserleri birleştirmedeki yeteneği olmuştur. Ord. Prof Dr. Ekrem Akurgal bu konuda "Parçaları çeşitli müzelere dağılmış heykelleri tamamlamakta gösterdiği başarı, uzmanlar arasında daima hayranlık yaratmıştır." diyor. Onunla bazı projelerde birlikte çalışma fırsatı bulan Nezih Başgelen ise "Onun bir Tanrı vergisi gibi değerlendirilebilecek yönlerinden biri de, kazılarda bir legonun parçaları gibi gün ışığına çıkan eserleri birleştirmedeki yeteneğidir. Hocamız, depolarda yıllar önce çıkarılmış olan ya da apayrı bir kazının apayrı bir köşesinde bulunmuş bir heykele ait parçaları birleştirilebilecek bir göz hafızasına ve sezgi gücüne sahiptir"

O bu konudaki başarısının sırrını "Bir kere görmek hiçbir kere görmektir. Bin kere görmek bir kere görmektir." sözleriyle açıklarmış öğrencilerine Jale İnan. Öyle ki bu, bir atasözü halini

almış arkeoloji öğrencileri arasında. 1980'li yıllarda ortaya çıkardığı bir başka kaçakçılık da böylesi bir yaklaşımın tipik sonuçlarından biridir.

1980 yılında, Perge kazıları sırasında bir parçasını bulduğu Herakles heykelinin, diğer parçasının da onunu bu konudaki duyarlılığı sayesinde Amerika'da Boston Metropolitan Müzesi'nde olduğu saptanır. Bu konuda hazırladığı bilimsel makalelerle bu iki parçanın birbirine ait olduğunu teorik olarak kanıtlarken, 1990'lı yıllarda ısrarlı girişimleri sonucunda gerçekleştirilen bir denemeye de bunu pratik olarak ortaya koyar. Buna karşın heykelin üst bölümü özel bir koleksiyona ait olması nedeniyle Türkiye'ye geri getirilemez.

1983 yılında emekli olduktan sonra daha etkin bir araştırma yaşantısının içindedir Jale İnan. Gerek eski çalışmalarını değerlendirmesi, gerekse yeni araştırmaları gündeme getirmesi bakımından oldukça verimli bir süreci ya-

Jale İnan, emekli olduğu 1983 yılından sonra da, ilerlemiş parkinson hastalığına rağmen çalışmalarına devam eder. Bu dönemde, yaptığı araştırmaları yayına dönüştürmeye ve tasarladığı kitapları yazmaya çalışır. Bu da zaten kabarık olan hazırladığı bilimsel makale ve çevirdiği ya da yazdığı kitapların listesini daha da kabartır.

şar. 1991 yılında Side'deki Apollon Tapınağı'nın kazısı ve onarımı için büyük çaba harcar ve Uluslararası Side Dostları Derneği'nin bu çalışmaya parasal desteğini sağlar. Her bahar Sidey'i ve kalıntıları kaplayan otlar da bu derneğin yardımıyla temizlenir. 1992-93 yıllarında da Perge tiyatro kazalarıyla meslek yaşamının doruğuna ulaşır. "Annemin tüm yaşantısı büyük bir disiplin altındadır. Kuşkusuz Almanya'da geçirdiği sürenin buna büyük bir katkısı var. Hâlâ ilerlemiş yaşına ve ilerlemiş parkinson hastalığına rağmen bu disiplinli yaşantısından vaz geçmiyor. Hiçbir zaman bir bezginlik duymuyor. İdealine, idealindeki kitaplara ulaşmaya çalışıyor." diyor Hüseyin İnan, onun bu tutumuyla ilgili olarak. Bugün Antalya Müzesi'nde, Perge tiyatro kazıları sırasında çıkarılan eserlerin sergileneceği ayrı bir salonun hazırlıkları tamamlanmak üzeredir. Aynı müzeye armağan ettiği kitaplarıysa, kendi adını taşıyan bir kitaplıkta araştırmacılara sunuluyor.

Alman Arkeoloji Enstitüsü, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü, Atina Arkeoloji Kurumu gibi bir çok enstitü ve kurumun üyesi olan Jale İnan, Türkiye Bilimler Akademisi'nin de 1995 yılından bu yana Şeref Üyesi'dir.

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Kürsüsü'nü kuruluş çalışmalarından, Side ve Perge'de kırk yılı aşkın bir süre yürüttüğü kazılara ve antik heykellerin farklı ülkelerdeki parçalarını birleştirmeye değin, klasik arkeolojiye çok önemli katkıları olmuştur Jale İnan'ın. Çünkü o, toprağı arsa olarak değil vatan olarak algılayan, yorulmak bilmez idealist bir kuşağın son temsilcilerinden biridir.

Bu yazının hazırlanmasındaki yardımlarından dolayı Ekrem Akurgal'a, Hüseyin İnan'a ve Nezih Başgelen'e teşekkür ederiz.

Murat Dirican

Kaynaklar:

İnan, J., Aziz Ogan İstanbul Enstitüsü Dergisi (aynı basım), İstanbul Matbaası, 1957, İstanbul.
Araz, O., Bir Bilim Adamının Romani, İletişim Yayınları, 1990, İstanbul.

Türkiye'nin Tarihi

Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları

Seton Lloyd

*Bir gezginin gözüyle
Anadolu Uygarlıkları'nın anlatıldığı bu kitap,
Türkiye'nin
kültür çeşitliliğine hayran olan ve sayıları gün geçtikçe artan
"gezginler"
için yazılmıştır...*

popüler
bilim
kitapları